

Läget i Sydasien efter den 11 september:

Sprickor i regionen hindrar gemensam terroristbekämpning

Reaktionerna runt om i världen på de nedstörtande tvillingtornen i New York varierade, alltifrån fasa till upprymdhet. Att betrakta denna händelse och dess följder från enbart ett västperspektiv ger en snedvriden och förenklad bild. Det är därför viktigt att undersöka hur fenomenet "terrorism" och "kriget mot den internationella terrorismen" manifesteras i olika delar av världen. I den här artikeln behandlar professor Björn Hettne konsekvenserna i Sydasien, en region med rik erfarenhet av olika former av politiskt våld, en region som genom det så kallade kriget mot terrorism hamnat i den internationella politikens centrum.

Det är inte lätt att finna en entydig definition av begreppet terrorism vars grundbetydelse är att skapa skräck. Det är inte någon "ism", det vill säga inte en ideologi i gängse bemärkelse, eftersom inget specifikt syfte impliceras.

Terrorism beskrivs ofta som en extrem kampmetod, använd av resursmässigt underlägsna grupper för att uppnå politiska mål, men metoden används lika ofta av maktens innehavare.

Den går ut på att genom fysisk förstörelse och utsläckande av liv skapa skräck, i kombination med förvirring och osäkerhet, för att försvaga viljan till motstånd – eller kamp.

Ökad tolerans för statens repression

Om terrorism primärt betraktas som brott är den rätt och slätt illegal. Om terrorism betraktas som krig beror frågan om rätt eller fel på rättfärdigheten hos kriget i fråga. Att dra gränsen mellan vad som skall betraktas som legalt respektive illegalt eller legitimt respektive illegitimt är svårt; till syvende och sist handlar det om segrarens verklighetsbeskrivning, och i vilken mån denna vinner acceptans. Begreppet terrorism förses numera inte sällan med epitetet internationell för att skapa en association till den 11 september, och har därmed fått en utbredd användning som beteckning för oönskad inhemsk opposition. Man kan med fog säga att detta nya språkbruk har förändrat det globala politiska klimatet i riktning mot en ökad tolerans vad gäller politisk repression från statsmakten. Sydasien är här inget undantag.

Man kan skilja på terrorism med globala syften och sådan som har nationella syften, men som är globalt organiserad. Medan terrorism med nationella syften framstår som politiskt begriplig, framstår den internationella terrorismen, genom sin nihilistiska eller apokalyptiska karaktär, som mera abstrakt, svårbegriplig och skrämmande. Den har föga likhet med en fientlig regim på ett avgränsat territorium, som kan angripas och förintas med militära medel. Terroristen bygger i stället internationella nätverk och pragmatiska koalitioner, som inkluderar maffia och ibland även statliga institutioner. Att angripa sådana nätverk kan snarast jämföras med att bekämpa grova former

av internationell, storskalig kriminalitet.

Krig eller kriminalitet?

Terroristens bevekelsegrunder blir, om vi väljer att betrakta terrorism som krig, en politisk fråga som angår hela det angripna samhället. Dessa bevekelsegrunder är ideologiska och kollektiva, och de avlägsnas inte med eliminerandet av den terroristiska aktören som person eller ens som organisation.

Frågan om terrorism skall ses som krig eller kriminalitet kompliceras alltså av att terroristnätverk och kriminella nätverk samarbetar alltmer intimt, dessutom med medverkan från fientliga regimers säkerhetstjänst, något som vi också kan se exempel på i Sydasiens. I ett historiskt perspektiv kan man i Sydasiens urskilja följande fem varianter av "terrorism" här använt i den vida betydelsen socialt och politiskt våld:

I Aktioner riktade mot framträdande politiska ledare; den klassiska Mordet i Sarajevo-typen. Mordet på **Mahatma Gandhi** är det mest kända exemplet från Sydasiens. En anmärkningsvärt lång rad stats- och regeringschefer har sedermera mördats i flertalet av regionens länder: **Indira Gandhi** (1984) och **Rajiv Gandhi** (1991) i Indien, **Liaquat Ali Khan** (1951) och **Zia-ul Haq** (1988) i Pakistan, **Sheikh Mujibur Rahman** (1975) och **Ziaur Rahman** (1981) i Bangladesh, **SWRD Bandarnaike** (1959) och **Ranasinghe Premadasa** (1993) i Sri Lanka.

I likhet med mordet på Mahatma Gandhi hade flertalet av dessa attentat, i den mån motiven kunnat klarläggas, kopplingar till religiösa eller etno-nationella konflikter.

- Mer eller mindre spontana, lokalt begränsade, uppgörelser ("riots") mellan två sociala, ofta etniska/religiösa grupper, motiverade av kampen om makt, status och knappa resurser men som regel utlösta av någon provocerande religiös ritual eller någon grannskapskonflikt av mera materiell natur. Detta mycket gamla och återkommande fenomen fick i samband med frihetskampen beteckningen "communalism" och avsåg då främst (den politiserade) relationen mellan hinduer och muslimer. "Kastkrig", oftast riktade mot de lägre grupper i hierarkin som eftersträvar förbättrad social position, kan sägas tillhöra samma kategori. Från att ha varit ett landsbygdsfenomen har kommunalismen blivit alltmer urban och därmed också ändrat karaktär.
- Socio-ekonomiskt motiverade våldsaktioner utförda av extremistiska vänsterrörelser, ofta riktade mot statsmaktens lokala symboler och företrädare, till exempel polisstationer och administrationsbyggnader. Exempel på detta är naxalitrörelsen i några av Indiens delstater, JVP-gerillan i Sri Lanka, som startades av radikala studenter 1971, och maoisterna i Nepal som inledde sitt uppror 1996. Även om detta uppror måste förstås mot bakgrunden av extrem fattigdom saknar det inte etniska dimensioner.
- Etno-nationell terrorism, syftande till politisk självständighet eller någon annan form av autonomi för en specifik folkgrupp, till exempel frihetsrörelsen i Kashmir, sikhrörelsen i Punjab, tamilernas kamp i Sri Lanka, nagafolket (eller snarare nagafolken) i nordöstra Indien.
- Maktpolitiskt motiverad terrorism, som är mera organiserad, politiserad och rikstäckande än de lokala upplopp som benämns "communal riots". Det handlar här om en kriminalisering av den nationella partipolitiken, som pågått under en längre tid. Målet är att erövra eller slå vakt om statsmakten (i vilket fall man talar om "statsterrorism"). Det främsta exemplet är den hindunationalistiska rörelse, som erövrade regeringsmakten i Indien med terrorn som vapen. Dess terror tog först sikte på förstörelse av "den andres"

kulturella symboler, till exempel Babri Masjid- moskén i Ayodhya, demolerad år 1992. Terrorn begänsades dock inte till förstörelse av fysiska strukturer. Tusentals människor omkom i efterföljande upplopp.

Historien upprepas i Gujarat

Historien upprepas nu tio år senare i delstaten Gujarat. Det kan dock noteras att det här förekom ett större inslag av medelklass bland förövarna och att det sexualiserade våldet spelade en framträdande roll. Det politiska syftet är emellertid uppenbart.

I dessa typfall – som i praktiken kombineras på olika sätt – framstår terrorism som en våldshandling med begripliga, om också tvivelaktiga, syften, vilket i princip gör det möjligt att separera politiska krav från kriminella metoder. Detta gör att förhandlingar, såsom de som nu inletts i Sri Lanka, blir möjliga, medan en liknande lösning i Nepal blockeras under hänvisning till våldet som helt och hållet kriminellt och i avsaknad av politisk relevans.

Den traditionella säkerhetspolitiken i Sydasiens region har präglats av den regionala stormaktens, det vill säga Indiens, ansträngningar att undvika extern inblandning, medan övriga länder försökt undgå Indiens hegemoni genom att som motmedel relatera sig utåt från regionen. Sri Lanka har således försökt närma sig ASEAN i Sydostasien. Pakistan har bedrivit en energisk västasiatisk politik i sökandet efter en nationell identitet. Sovjets invasion av Afghanistan 1979 gav det sistnämnda landet en nyckelroll i den antikommunistiska motoffensiv som resulterade i att Afghanistan "talibaniserades".

Säkerhetspolitiska förutsättningarna förändrade

Det tillhör historiens ironi att talibanregimen en gång skapats av Pakistan. Bakgrunden är att CIA genom Pakistans säkerhetstjänst (ISS) finansierade och tränade de Mujahidin-styrkor som till sist besegrade den sovjetiska armén och därigenom bidrog till att efter tio års krig knäcka Sovjet-imperiet. USA tappade sedan intresset för det sönderfallande och av krigsherrar styrda Afghanistan. I detta kaotiska läge möjliggjordes talibanernas maktövertagande av Pakistans och Saudiarabiens stöd. Talibanregimen erbjöd sedan en bas för Al-Qaida-nätverket och **Osama bin Laden**. Detta utgör den direkta bakgrunden till den 11 september.

Efter den 11 september hamnade Sydasiens världspolitikens centrum, något som också tog sig uttryck i en tidigare sällan skådad resediplomati, även inkluderande Nepal (som riskerar att bli en ny "failed state" och därmed en möjlig bas för terroristisk verksamhet). Genom "kriget mot den internationella terrorismen" förändrades de säkerhetspolitiska förutsättningarna radikalt. Pakistan fick, paradoxalt nog, åter en nyckelroll, denna gång i krigsansträngningarna mot talibanregimen och Al-Qaida-nätverkets baser i Afghanistan.

Under general **Pervez Musharraf** gjorde Pakistan en dramatisk helomvändning och bröt kontakten med talibanerna. När deras regim föll, evakuerades i tysthet pakistansk militärpersonal, säkerhetsagenter och frivilliga jihadis, allt för att Musharrafs inhemska ställning inte skulle undermineras. Många av de flyende hamnade i Kashmir, som blev den nya fronten för internationella Jihad. Indien, som också villigt erbjöd USA sina tjänster i kriget mot terrorismen, kom därmed i skottlinjen för samma terrorism. Den 13 december 2001 utfördes en attack mot parlamentet i New Delhi. Förövarna som hade koppling till i Pakistan befintliga organisationer sköt ihjäl ett antal säkerhetsvakter, men misslyckades med syftet att döda parlamentariker som befann sig i byggnaden. Indien gjorde

Pakistan direkt ansvarigt och mobiliserade i konsekvens härmed stora delar av sin armé längs Pakistans gräns. Krisen beskrevs i media som "timmar från krig". Sammanlagt en miljon soldater mobiliserades på båda sidor gränsen och finns fortfarande kvar. Den säkerhetspolitiska logiken i detta är svår att genomskåda, men den saknar inte anknytning till inrikespolitiken i de båda länderna.

Kulturrevolution i Pakistan?

En månad senare, den 12 januari, 2002, höll Musharraf ett tal som kan visa sig bli inledningen till en kulturrevolution i Pakistan. Talet innebär en otvetydig brytning med fundamentalistiska former av islam och en signal om modernisering av ett land som sedan länge befunnit sig i ett tillstånd av anarki, kriminalitet och allmän samhällsupplösning. Musharraf tog här på sig en liknande roll som den **Kemal Atatürk** en gång haft i Turkiet. Talet följdes av arresteringar av aktivister, samt en fastare statlig kontroll över koranskolorna (madrassas) som hade en sammanlagd utländsk studentpopulation på 36 000. Av 2 000 arresterade aktivister släpptes flertalet senare (Financial Times, 29 April, 2002). Den inhemska oppositionen i Pakistan är sannolikt omfattande, men disparat. Som framgår av tablån av terrorist-aktioner växer listan framförallt i Pakistan.

Reaktionen i Indien på detta utspel förblev skeptiskt avvaktande, men enstaka röster manade ändå den indiska regeringen att på alla sätt underlätta Musharraf's oerhört svåra moderniseringsprojekt. Det paradoxala i situationen är att det tidigare sekularistiska Indien samtidigt utvecklas i fundamentalistisk riktning (och därmed i efterhand bekräftar den så kallade två-nations-teorin som var motivet för Pakistans bildande).

Konflikten mellan länderna tillspetsades efter en attack mot USA:s informationscentrum i Kolkata, då fem polismän sköts ihjäl. Återigen anklagade Indien Pakistan för dådet. Ett tredje terroristdåd inträffade några dagar senare i Pakistan då journalisten **David Pearl** (Wall Street Journal) kidnappades i Karachi och senare brutalt avrättades.

Kriminella organisationer inblandade

Omständigheterna kring de (ibland tvivelaktiga) gripanden av misstänkta terrorister som därpå följde avslöjade mycket om terroristnätverken i Sydasien, särskilt den allt tydligare kopplingen mellan å ena sidan religiösa och politiska och å andra sidan kriminella organisationer. De senare utför mycket av grovjobbet: mord, kidnappningar, insamling av lösensummor; i gengäld skyddas de av extremistiska organisationer och deras hemliga kontakter med den politiska världen, säkerhetstjänst osv. De misstänkta terroristerna har olika identiteter, pass, bostäder i olika länder inom regionen samt i Mellanöstern. En politisk analys av regionen som enbart bygger på den öppna delen av politiken leder således inte långt. Den mörklagda sidan kommer man inte åt förrän långt senare, eller genom framgångsrik men, som det visat sig, farlig journalistik.

Låt oss nu i skenet av den 11 september granska de typer av terrorism som inledningsvis nämndes. Först den klassiska "kommunalistiska" konflikten, som gav upphov till delningen av Indien 1947 och därmed en av historiens största etniska rensningar. Det senaste decenniets snabbt växande hindurörelse är i jämförelse med dåtidens renodlade politiska intressekamp mellan den Indiska Nationalkongressen och Muslim League ett delvis annorlunda fenomen.

Medan islam är en universell religion, teologiskt ren från specifik kulturell-territoriell förankring, är hinduismen en territoriell religion som, efter att ha varit en grundläggande del av en indisk (indic)

civilisation, nu utvecklas mot religiös nationalism: hindutva. Speciellt oroväckande är att det synkretistiska draget, kapaciteten att absorbera andra kulturer, som många ser som centralt hos hinduismen, förbyts i en monolitisk, maskulin arrogans. Den traditionella kulturella absorptionsförmågan associeras nu med vek kvinnlighet, som i detta sammanhang ges en klart negativ innebörd. Hindutvarörelsen skiljer på religioner som anses inhemska och därmed mer acceptabla, till exempel buddhism, jainism och sikhism, och religioner som kommit utifrån, såsom kristendom och islam. Under senare år har det skett flera uppmärksammade övergrepp mot kristna, och flera kyrkor har bränts ner. I särklass som hinduismens historiska fiende står dock islam.

Fruktad storkonflikt

En polarisering mellan hinduer och muslimer i Indien kan få oöverskådliga konsekvenser. En incident som såg ut att bli inledningen till en sådan fruktad storkonflikt var en muslimsk attack mot ett tåg med pilgrimer/ aktivister (*kar sevaks*) som varit på besök i Ayodhya, platsen för tempelkonflikten. Ett drygt femtiotal personer, män, kvinnor och barn brändes till döds. Dådet inträffade nära Ahmedabad, Gujarat.

I efterföljande hämndaktioner mot muslimska stadsdelar i Ahmedabad och andra orter dödades tusentals människor, medan 100 000 drevs på flykt och lever nu i läger. Det tycks emellertid som om våldsamheterna i stort sett skulle begränsas till delstaten Gujarat (som har ett exceptionellt syndaregister när det gäller vad vi kallar maktpolitisk terrorism).

Delstatsregeringen, som trivialiserar händelserna genom att tala om "communal riots" (medan det ännu outredda överfallet på tåget genast beskrevs som "terrorism") utpekades av olika människorättsorganisationer som direkt ansvarig, och som motiv anges öppet partipolitik. Mönstret känns igen från massakrerna i Colombo 1983 (av tamiler) och Delhi 1984 (av sikher), och är alltså inte något helt nytt för Sydasien.

Kashmir-konflikten, som lett till två större krig mellan Indien och Pakistan, och 30 000 döda i terroristrelaterade strider, går tillbaka till 1947 och bottnar i ett vid avkoloniseringen olöst problem, nämligen vilken status som skulle tilldelas det övervägande muslimska men hinduiskt styrda Kashmir. Frågan sågs som en mellanstatlig angelägenhet, och i synnerhet Indien har därför motsatt sig all inblandning utifrån.

Oförenliga politiska projekt i Kashmir

I dag betraktas upproret mera som internationell terrorism, organiserad av Pakistan, något som naturligtvis inte är hela sanningen, men som heller inte låter sig förnekas. Det finns fortfarande inhemska krafter som eftersträvar någon form av autonomi.

Kashmir representerar således oförenliga politiska projekt. Mot ett territoriellt projekt där religion var del av en etno-nationell identitet, Kashmiriyat, står ett teologiskt, icke-territoriellt projekt, nämligen en global islamsk gemenskap som inte ser till några politiska gränser. Kashmiriyat negerar tvånationsprincipen och är därför av stor betydelse vad gäller framtidsutsikterna för medborgerlig nationalism i Indien, liksom tanken på ett sekulariserat Pakistan, om nu detta någon gång skulle visa sig vara en möjlighet. Som ett land med en majoritet av muslimer tillhör Kashmir enligt tvånationsteorin automatiskt Pakistan.

Enligt den hinduistiska historiesynen är Kashmir däremot indiskt, och dess muslimska befolkning en "minoritet", liksom 130 miljoner

muslimer i Indien. Med mordet på den moderata ledaren **Abdul Ghani Lone** minskade möjligheten för en kashmirisk lösning baserad på någon form av autonomi, en lösning som nu skymtar i Sri Lanka.

Lösning skymtar i Sri Lanka men ej i Nepal

I fallet Sri Lanka har konflikten mellan tamiler och singaleser, som resulterat i 65 000 dödsoffer kommit närmare en lösning genom att det internationella kriget mot terrorism reducerat rörelsefriheten för de tamilska tigrarna, stämplade som terroristorganisation av flera länder, inklusive Indien. Intressant nog diskuteras en legalisering av rörelsen i Sri Lanka. Om man vill välja en politisk lösning är, som inledningsvis nämdes, definitionen av terrorism som kriminalitet inte adekvat, eftersom denna eliminerar förhandlingsalternativet.

I fallet Nepal har man valt motsatt väg och förvägrar maoisterna varje legitimitet. Det sex år gamla maoistiska upproret i Nepal riktar sig mot polisstationer i avlägsna och extremt fattiga landsändar. Sent omsider har även armén (under kejsarlig kontroll) dragits in i striderna och därmed förstärkt karaktären av inbördeskrig. Upproret har hittills krävt 3 000 dödsoffer.

Efter en gerilla-attack i februari 2002, då 130 poliser och soldater dödades, betonades terrorismens kriminella sida: *"There is no question of sitting for a dialogue, rather we are moving ahead with a full strength and massive strength to crush the terrorists completely"* (En dialog kommer inte på fråga. Snarare kommer vi försöka att med full kraft och massiva ansträngningar krossa terroristerna helt och hållet). Inrikesminister **Khum Bahadur Khadka**, citerad från Herald (Panjim), 19 februari 2002.

Indien, som sedan decennier tillbaka besvärats av liknande uppror från naxalitrörelsen i Bihar, Jharkhand och Andhra Pradesh, kommer diskret att stödja Nepal i denna föresats, eftersom dessa upprorsrörelser (den "sociala" terrorismen) alltmer samordnar sin träningsverksamhet i områden som inte nås av lagens arm.

Transnationellt fenomen

Vi kan konstatera att interna konflikter som inkluderar våld, numera allt oftare beskrivna som "terrorism", har blivit ett transnationellt fenomen i Sydasiens liksom i andra världsregioner. Vissa konflikter regionaliseras, andra internationaliseras. Det sker således en regionalisering av den socio-ekonomiskt motiverade vänsterterrorismen i olika länder. Det finns terroristnätverk, alltmer integrerade med kriminella nätverk, som omfattar hela regionen och bygger på no go zones, öppna gränser (mellan Indien och Nepal), okontrollerbara gränser (mellan Indien och Bangladesh), och falska pass.

Frihetskampen i Kashmir har alltmer underordnats internationella Jihad. Vid sitt senaste besök i regionen beskrev USA:s utrikesminister **Colin Powell** konflikten som "internationell" vilket väckte stor bestörtning i Indien, som bestämt avvisade tanken på internationell valövervakning vid de till oktober planerade delstatsvalet.

Efter den 11 september har terrorismen i Sydasiens dessutom fått en global dignitet, genom att även hinduismen, tillsammans med kristendom ("väst") och judendom (Israel), kommit att bli mål för den islamska terrorismen. Samtliga dessa religioner har dessutom sina egna former av fundamentalism, vilket ger dagens kulturkonflikter, eller vad **Samuel Huntington** kallat "civilisationskonflikter", en apokalyptisk karaktär.

Regionalisering och internationalisering av terrorismen påverkar också

formerna för kampen mot den. Relationerna mellan länderna är emellertid så ansträngda att de inte förmår skapa en gemensam säkerhetsorganisation för terroristbekämpning, trots att den regionala samarbetsorganisationen SAARC tidigare antagit en resolution mot terrorism. SAARC skulle kunna spela en viktig roll som regional konfliktlösare, men hittills har den behårdade indiska bilateralismen förhindrat en sådan.

Gamla tider förslår inte långt

Vad som dock framstår som helt klart är att transnationellt organiserad terrorism kräver transnationellt organiserade motåtgärder och ett systematiskt samarbete, i första hand regionalt. Den gamla tidens militära och säkerhetspolitiska aktioner förslår inte långt, och är i många stycken kontraproduktiva, något som utvecklingen i Nepal tydligt visar.

Vi kan också konstatera att även inom en specifik region kan det nu överutnyttjade terrorismbegreppet beteckna synnerligen varierande typer av politiska konflikter, och att terroriststämpeln därför inte alltid underlättar politiska lösningar. Varje hållbar lösning måste också inkludera en hållbar samhällsutveckling; materiellt såväl som kulturellt.

Indiens förre president **K R Narayanan**, som följde en påfallande självständig linje under sin presidentperiod (och därför inte omvaldes i somras), uttalade inför firandet av självständighetsdagen 2002 att *"emancipation of deprived masses would be India's democratic answer to the terrorism faced by it"* – Navhind Times, 26 januari 2002. (Frigörelse för de fattiga massorna blir Indiens svar på eventuell terrorism).

Sådana röster hörs dock alltmer sällan i regionen. I stället har i flertalet länder "terrorism" fått motivera ett alltmer auktoritärt politiskt klimat.

BJÖRN HETTNE

Artikelförfattaren är professor vid Institutionen för freds- och utvecklingsforskning vid Göteborgs universitet.